

УДК 378.6:7.034:17.035.1

**ЗНАЧЕННЯ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ІНДИВІДУАЛЬНОСТІ
У СТУДЕНТІВ МИСТЕЦЬКО-ПЕДАГОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ
ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ****Вікторія Демиденко***Луганський національний університет імені Тараса Шевченка
пл. Червона, 4, 91011 Луганськ, Україна*

Розглянуто актуальність проблеми формування професійної індивідуальності у студентів мистецько-педагогічних спеціальностей, стан розробленості проблеми у сучасній вітчизняній та зарубіжній науці. Визначено сутність поняття професійна індивідуальність, а також проаналізовано стан сучасної підготовки шкільних викладачів мистецтва у ВНЗ.

Ключові слова: професійна індивідуальність, мистецтво, вищий навчальний заклад, професійна підготовка.

Для соціальних систем із жорстким керуванням, якими є тоталітарні системи, характерне знецінювання індивідуальної своєрідності. У демократичному суспільстві, до побудови якого прагне сучасна Україна, людину розглядають як самоцінність, а не як матеріал для чиеїсь обробки.

Невпинний розвиток технократичного типу цивілізації з його тенденцією до уніфікації й стандартизації життя спричинив зростання цінності індивідуальності як посилення процесу протидії. Духовна криза суспільства, його духовний занепад є свідченням недостатнього розвитку індивідуальних рис у її представників, адже багатство рис індивідуальності – це справжнє духовне багатство суспільства.

Ці суспільні тенденції знайшли своє відображення і в освітній сфері. Зокрема, змінився підхід до виховання особистості: від діяльності з формування соціально типового (що було характерно для радянської педагогічної системи) до розвитку яскраво індивідуального, що допоможе людині стати собою й досягти успіху в житті.

У Концепції загальної середньої освіти першим з основних завдань загальноосвітньої школи визначено різнобічний розвиток індивідуальності дитини на основі виявлення її задатків і здібностей. Діяльність навчального закладу будь-якого рівня повинна вибудовуватися так, щоб сприяти становленню особистості як творця і проектувальника власного життя. З огляду на це пріоритетної уваги набуває розвиток здатності до самопізнання і

самореалізації особистості у різних видах творчої діяльності, зокрема побудові власного життя.

Особливістю сучасної професійної педагогічної освіти є її гуманізація і перехід до багаторівневої освітньої системи, відповідно змінюється статус студента: він має право обирати рівень і зміст освіти. Також зростає його роль як суб'єкта культури і професійної підготовки. Основою формування гуманних рис особистості у рамках гуманістичної освітньої парадигми стають особистісний та індивідуальний потенціали людини (А. Лейчук).

Проблему гуманістичного, особистісно орієнтованого навчання і виховання розробляють сучасні вчені: Т. Анохіна, В. Бездухов, І. Бех, В. Біблер, Є. Бондаревська, І. Геращенко, В. Зінченко, І. Зязюн, Л. Лещенко, В. Серіков та ін. Розвиток різних боків індивідуальності особистості визначають головною умовою і ознакою процесу гуманізації, а принцип індивідуалізації розглядають як один із визначальних принципів гуманістичної педагогіки (Г. Балл).

Вітчизняні вчені, прихильники особистісно гуманістичної парадигми виховання, яка має в основі антропоцентричний підхід, вважають збереження і розвиток неповторності, унікальності кожної людської особистості умовою єдності людини і природи, гармонізації і гуманізації суспільства і окремої людини в ньому. Налагодження суб'єкт-суб'єктних, морально-естетичних взаємин у педагогічному процесі є практичною реалізацією особистісно гуманістичної парадигми (А. Бойко). Тому якість, рівень підготовки і культури вчителя набуває особливого значення.

Дослідження вітчизняних і зарубіжних учених виявили, що якість праці залежить від того, якою мірою за однакових зовнішніх обставин люди вміють працювати по-різному. Відповідно людина має будувати свою діяльність не тільки згідно із зовнішньою, але також із суб'єктивною реальністю, зокрема психічною (внутрішні умови діяльності не можуть бути однаковими в різних людей).

Оскільки внутрішні умови діяльності людини не стандартні (навіть за стандартних зовнішніх умов), найбільш успішні результати її можливі тоді, коли система способів праці є індивідуально-своєрідна. Тому вчені (Є. Климов) вважають неефективним поширення "передового досвіду" (без урахування індивідуальної неповторності тих, кому його "передають"). Освоєння професії – це не тільки "передача досвіду людства" окремій людині, але й "самобудівництво", перетворення об'єктивних умов роботи, а не тільки пристосування до них.

Ми ставили за мету визначити сутності процесу формування професійної індивідуальності, а також його значення у контексті професійної підготовки сучасних шкільних викладачів мистецтва.

Вітчизняне філософське тлумачення поняття індивідуальності визначає професійну індивідуальність як рівень розвитку людської особистості, що виражається в неповторності її психічних рис, продуктів діяльності (В. Шинкарук). У психології індивідуальність розглядають як своєрідність психіки і особистості індивіда, її неповторність (В. Войтко, А. Петровський, М. Ярошевський). Крім теоретичного визначення, в етиці наявна ціннісно-нормативне трактування індивідуальності, яке відображає високу оцінку цілісної і яскравої особистості.

Формування професійної індивідуальності передбачає вироблення індивідуального стилю діяльності як системи індивідуально-специфічних прийомів, що забезпечують успішне пристосування людини до діяльності (П. Гончарук, В. Рибалка, Ю. Трофімов, Є. Климов) та індивідуального педагогічного стилю – сукупності методів, прийомів, форм педагогічного керівництва, викладання та манер спілкування з дітьми, характерних для окремого педагога (І. Трухін, О. Шпак). І. Бех визначає індивідуальний професійний стиль вихователя передусім як стиль педагогічного спілкування.

В. Кан-Калик, М. Нікандров зазначають про необхідність створення кожним учителем індивідуальної педагогічної концепції.

Питання психології індивідуальності у різні часи вивчали О. Лазурський, Б. Теплов, В. Русалов, О. Асмолов, В. Шадриков та ін. А. Маслоу (“У напрямку до психології буття”), К. Роджерс (“Становлення людини: погляд на психотерапію”), В. Слободчиков, Є. Ісаєв (“Основи психологічної антропології. Психологія людини”), Т. Гребенюк та О. Гребенюк (“Основи педагогіки індивідуальності”), Л. Собчик (“Психологія індивідуальності”), інші вчені присвятили свої праці розробці принципів людської індивідуальності, самотності, аналізу соціальних, педагогічних умов становлення та виявлення індивідуальності.

На думку вчених, серед складових авторитету вчителя його індивідуальні, особистісні риси є визначальними. Адже у навчально-виховному процесі відбувається передача індивідуальності викладача його підлеглим “індивідуально-психологічні характеристики вчителя зумовлюють ціннісно-сміслові утворення вихованця” (І. Бех). Відома педагогічна аксіома, що особистісні риси вчителя стають надбанням його учнів.

Різні аспекти формування особистості вчителя стали предметом дослідження у працях С. Кучеренко (готовність особистості до професійної діяльності); А. Комарової (естетичне виховання студентів); А. Дьякова, Г. Горченко, П. Кравчук, В. Рахманіна (розвиток творчої активності студентів); Т. Іванова (культурологічна підготовка вчителя); Н. Крилової (культура вчителя); Ш. Амонашвілі, О. Антонова-Турченко, В. Грехнева, А. Добрович, Е. Натанзона, М. Рібакова (особливості педагогічної взаємодії).

Проблему педагогічного самовдосконалення досліджують О. Кондрус, А. Кучерявий.

Значення рис характеру педагога вивчали І. Синиця, І. Чернокозов. Були спроби системного аналізу і класифікації професійно-особистісних рис педагогів: типології А. Костяшкіна, К. Митрофанова (відповідно до педагогічних типів виведено стилі педагогічного спілкування); В. Кан-Калик подає типологію моделей педагогічного спілкування.

Розробляють концепцію онтопедагогіки (Л. Нечепоренко), сутність якої – у розкритті перед вихованцем індивідуально-особистісного сенсу життя. Дослідженнями у цій галузі виявлено, що зі ста лише кожен третій вітчизняний вчитель вважає себе щасливим (відома закономірність: щасливою дитину може виховувати лише щасливий педагог). Зважаючи на це, дослідники роблять висновок про необхідність кардинальної перебудови підготовки вчителя до індивідуалізації його навчання, збільшення предметного виховного впливу на особистість майбутнього вчителя. З огляду на це, однією з умов удосконалення університетської освіти і подолання наявних проблем у вихованні учнів є усвідомлення кожним студентом своєї унікальності, неповторності й самоцінності свого життя.

Проблеми професійно-педагогічної майстерності посідають чільне місце у дослідженнях науковців (Т. Сущенко). Різним аспектам удосконалення професійної майстерності майбутніх шкільних викладачів мистецьких дисциплін (учителів музики, образотворчого мистецтва, світової художньої культури) присвячені дослідження таких сучасних учених: Л. Василенко, Л. Гусейнової, Г. Двойниної, К. Завалко та ін.

Розвиток художніх потреб студентів і системи естетичного виховання за фахом привернув увагу групи українських соціологів під керівництвом О. Семашко.

Сучасні дослідники визначають недостатність учителів, орієнтованих на реалізацію гуманістичної парадигми освіти (А. Лейчук), часте невміння випускниками педагогічних ВНЗ втілювати у власну професійну діяльність принципи гуманістичної освіти (В. Аниськін, Є. Бондаревська, В. Новічкова, Т. Поніманська).

Дослідженням Я. Сопіної виявлено, що, зокрема, рівень підготовки студентів музично-педагогічних факультетів не відповідає вимогам сучасної шкільної практики до учителя музики. Це стосується передусім рівня естетичної культури, естетичного виховання і самовиховання майбутніх учителів.

Зростання цінності індивідуальності людини, яка є ознакою сьогодення, наукові погляди на професійну індивідуальність як на здатність до професійної самореалізації і запоруки розкриття дитячої індивідуальності

зумовлюють необхідність розробки наукових основ змісту навчально-виховної діяльності з формування професійної індивідуальності.

Необхідною умовою удосконалення підготовки шкільних викладачів мистецьких дисциплін є взяття до уваги специфіки їхньої підготовки у педагогічних вищих навчальних закладах, зокрема того, що на ці спеціальності мають право вступати як абітурієнти, які мають спеціальну мистецьку освіту (після закінчення ВНЗ I–II рівня акредитації) і відповідно вищий рівень підготовки, так і ті, що закінчили середню школу і школу мистецтв або ДМШ. Зважаючи на це, між собою студенти значно різняться за рівнем розвитку художньо-творчого мислення, світогляду, володіння відповідними професійними навичками, профілюючими теоретичними знаннями.

До професійних рис шкільного викладача мистецтва, які потребують постійного вдосконалення і розвитку, слід віднести художньо-творче мислення, світогляд, відповідні професійні навички, володіння профілюючими теоретичними знаннями.

Серед ознак мистецьких здібностей, які мають становити основу професійної індивідуальності вчителя, такі: емоційна чуйність до краси, естетична сприйнятливність, специфічне (художньо-творче) сприймання дійсності.

Відповідно до порушеної проблеми, на нашу думку, найбільш актуальним для сучасних українських ВНЗ є завдання максимально наблизити організацію навчального процесу до профілю мистецьких спеціальностей, тобто зміст підготовки має відповідати змісту практичної діяльності учителя мистецтва у загальноосвітній школі.

Підготовка шкільних викладачів мистецьких дисциплін у педагогічному ВНЗ на сучасному етапі потребує ретельного перегляду. Це пов'язано з низкою суперечностей, що виникають у процесі навчання майбутніх учителів мистецтва і в процесі їхньої професійної діяльності:

- сучасний вчитель мистецтва має бути спеціалістом з високим рівнем загальної і музичної культури. Зокрема, вчитель музики, крім професійних знань і навичок, повинен мати також і репертуар (запас творів), орієнтований на різні уподобання учнів. На практиці студенти-музиканти мають справу з дуже обмеженою кількістю музичних творів, “освоюють мінімальний за обсягом навчально-педагогічний репертуар” (дослідження Г. Ципіна, І. Дмитрик);
- часто студенти не набувають навиків самостійного навчання, професійного самовдосконалення, вирішення поточних професійних проблем, навичок адаптації до складних умовах сучасної шкільної освіти;

- навчально-виховний процес у ВНЗ не надає достатніх можливостей для виховання у студентів справжньої любові до дитини, емпатії;
- недостатніми є можливості розвитку художньо-педагогічної інтуїції, артистизму;
- мінімально обмежена кількість дисциплін у вищому навчальному закладі, які надають студентам мистецьких спеціальностей можливості розвитку навичок рефлексії, особливо інтелектуальної і міжособистісної, що дає змогу уявляти і розуміти мотиви поведінки, вчинків і думок інших людей, учнів.

Відповідно до вищезначеного можна припустити, що формування професійної індивідуальності студентів мистецько-педагогічних спеціальностей у ВНЗ можливе за умов організації відповідно орієнтованого навчально-виховного процесу: детального комплексного вивчення індивідуально-психологічних особливостей студентів на початку навчання у ВНЗ і постійного відстеження їхнього розвитку протягом усього періоду навчання; переорієнтації змісту навчальних планів, програм з напрямку спеціально-професійної підготовки на індивідуально-професійну підготовку; розробки методів компенсаторного заміщення слаборозвинутих природних здібностей, необхідних для виконання мистецько-педагогічної діяльності, завдяки розвитку інших індивідуальних задатків і здібностей; розробки системи самостійної роботи студентів щодо розвитку професійної індивідуальності.

Отже, зміст та умови підготовки шкільного викладача мистецтва у ВНЗ треба переглянути з позицій розвитку індивідуально-психологічних особливостей людини, що відповідають вимогам мистецько-педагогічної професії, а саме:

- мистецько-педагогічна діяльність, як і будь-який вид діяльності, вимагає наявності не окремої здібності, а низки взаємопов'язаних здібностей. З огляду на це підготовка спеціалістів у цій галузі повинна передбачати можливість компенсування недоліку або слабого розвитку однієї окремої здібності внаслідок посиленого розвитку інших;
- взяття до уваги взаємозалежності здібностей і знань, умінь, навичок;
- формування активно-позитивного ставлення до обраної спеціальності, що має перейти у життєву потребу в цьому виді діяльності;
- здібності розвиваються найкраще у відповідній діяльності, тобто першорядного значення набувають усі форми професійної діяльності студентів (насамперед педагогічна практика, участь у творчих конкурсах тощо).

**THE VALUE OF FORMING THE PROFESSIONAL INDIVIDUALITY OF
ART-PEDAGOGICAL SPECIALTY STUDENTS OF HIGHER
EDUCATIONAL INSTITUTIONS**

Victoria Demydenko

*Taras Shevchenko National University of Luhans'k
Chervona SQ., 4, UA-91011 Luhans'k, Ukraine*

The article is devoted to the urgency of forming the professional individuality of the art - pedagogical specialty students, examines the level of the problem development in modern national and foreign science. It defines the essence of professional individuality concept, and analyses the problems of art secondary school teachers' present preparation in higher educational institutions of Ukraine.

Key words: professional individuality, art, higher educational institution, professional training.

**ЗНАЧЕНИЕ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ
ИНДИВИДУАЛЬНОСТИ У СТУДЕНТОВ ИСКУССТВОВЕДЧЕСКО-
ПЕДАГОГИЧЕСКИХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ
ЗАВЕДЕНИЙ**

Виктория Демиденко

*Луганский национальный университет имени Тараса Шевченко
пл. Червона, 4, 91011 Луганск, Украина*

Рассмотрено актуальность проблемы формирования профессиональной индивидуальности у студентов искусствоведческо-педагогических специальностей, состояние разработки проблемы в современной отечественной и зарубежной науке. Определена сущность понятия профессиональная индивидуальность, а также проанализировано состояние современной подготовки школьных преподавателей искусства в ВУЗах.

Ключевые слова: профессиональная индивидуальность, искусство, высшее учебное заведение, профессиональная подготовка.

Стаття надійшла до редколегії 11.06.2008

Прийнята до друку 09.10.2008